Любовь Чульжанова

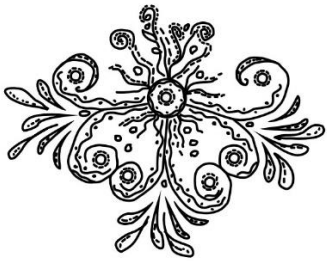
Шориям мееӈ чӱрегимде

Шория в моём сердце

Любовь Чульжанова

Шориям меең чӱрегимде
Шория в моём сердце

Междуреченск 2026

Любовь Ильинична Чульжанова, публицист, поэт, автор песен, просветитель, издатель и общественный деятель, с 1993 года является активным участником общественного движения за возрождение шорского народа, его культуры и языка.

Член Союза писателей России с 1997 года. Вышли в свет 3 самиздатовские брошюры стихов "Сколько верст я с тобой исходила", "Музыка Шории", "Лик Судьбы". В 2010 году вышла книга «Алтын Шор/Золотая Шория», посвященная 20-летию Междуреченского общества «Алтын Шор». В 2008 году вышел первый сборник стихов на русском языке «Над просторами Шории», в 2016 году — второй поэтический сборник на русском и шорском языках «Вознеслись высоко горы Шории» и сборник статей «Голос родной земли». Является составителем сборника шорской литературы «Чедыген» (2007 год), сборника шорской литературы
на русском языке в литературном журнале «Мир Алтая/Горная Шория» (№1, 2013 год, целевой выпуск). В 2025 году вышел в свет нотированный сборник авторских песен «Айас черим», а в 2026 году нотированный сборник шорских народных песен «Кӧк чаққий» (составители Ольга Тенешева (Башева) и Любовь Чульжанова.

Меең туған черим — улуғ көөленижим

Моя родная земля — моя большая любовь

Қайран чер-суғымай

Кўн сайа сенең ўчўн
санапчам, чер-суғымай!
Пос чўрегимни саға персалғам,
туған черимай!
Сеең мөзўк,
чайзан чайалған
тағларды көрўп
ўргўнчам, ырыстығ полчам.
Сеең чылтрапчыған,
ақ қар-муспа тартылған,
көк тегриге көрчыған тегейлери
чўрегимни ўргўндўрчалар.
Қапчығай ақчығанан
тағлар төзўнде арығ суғлары
меең тынымны садатчалар.
Меең туған черимай — улуғ кööленижим!
Улуғ алғыш ползун саға,
қайран элимай!
Қайдығ-да полза аар темнер, —
қачанда-да пол,
қайран чер-суғымай!

Дорогая моя родина

Каждый день — в думах моих,
родина моя!
Своё сердце я тебе отдала,
родная земля моя!
На твои высокие
прекрасные
горы смотря,
радуюсь и счастлива я.
Твои блистающие,
покрытые снегом и льдом,
смотрящие в небо вершины,
сердце радуют.
Быстротекущие
у подножия гор чистые реки,
утешают меня.
Моя родная земля — моя большая любовь!
Будь благословенна
дорогая моя отчизна!
Какие бы не были трудные времена,
живи всегда,
дорогая моя Родина!

Ақ қазыңнар

Ақ қазыңнар,

Узун сўрўңмештер аразында

Тыным сағышқа тўшча.

Эрке пўрлердиң пырлажы

Тынымды эмнепча,

Шымда садатча.

Тегриге мен учугыпзарым,

Қазынардың сарынды қадынарым

Ўлгенге эзен персаларым.

О, Ўлген! Кўштерди писке перзен,

Аар темде артыспа,

Чабалды писке ыспа…

Среди белых берез

Среди белых берез.
Ниспадающих кос
Отдается душа миру грез.

Трепет нежной листвы,
Как бальзам для души,
Успокаивает в тиши.

В небеса я взлечу,
Песнь берез повторю
И Ульгену поклон вознесу.

О, Ульген! Сил нам дай,
В трудный час не бросай,
За грехи нас прости, не карай…

Шориям меең

Кööленчам сени, меең Шориям,
Андиғ мағат чақшы чер чоқ ақ чарықта.
Қайдығ кööленишпе сени чайап салтырлар,
Сен пистиң эне, кижилер, тезе сеең паллар.

Сен, корабль чилеп, меең Шориям,
Пурлуқпан, парчаң öттӳре рифтар.
Сени пашқачыл кӳшпе ӳлеп салтырлар,
Понаң чооқтапчалар чооқтар паза мифтар.

Чон тептеген эбес сени кööленишпе улуғлапча,
Сени мағат чақшыны кödӳрулча.
Қудай сени, о, Шориям, шеберлепча,
Понаң ӳчӳн чуққа чӳрегим сурапча.

Шория моя

Люблю тебя, о, Шория моя,
Прекрасней нет земли на свете.
С какой любовью ты сотворена,
Ты наша мать, а люди твои дети.

Ты, как корабль, о, Шория моя,
Не тонущий, идешь сквозь рифы.
Ты силой странною наделена,
О том гласят предания и мифы.

Народ не зря тебя с любовью чтит,
Тебя прекрасную возносит.
Пусть бог тебя, о, Шория, хранит,
Об этом сердце тихо просит.

Мағат чақшы сеең чўзў, туған Шориям

Мағат чақшы сеең чўзў, туған Шориям,
Иштинде кўлўги пазоқ абыры полча.
Пистиң чадығ черлиг қапчығай ақчитқан ползун,
Сеең чўреги чабал кўшке пастырбас.

Чабал чыллар чаза эртчатқан ползун…
Силиғ тағлар, алыптар чилеп,
Турчалар, шым полуп, чўс-мун чыллар,
Улуғиинде ыларға тең тап-полбас.

Ылар турчалар қадарып аянмаш черимди.
Турчалар чағын кир полбас пиртелеқ чилеп.
Ылар абыр чадығды санап турчалар,
Сад чилеп Шория қачанда-да чаққийлеген.

Чаққийлеген тоғыр қарлығ қазыр салғынға,
Чаққилеген пўкбен турған қачанда-да
Сыйлаған пайыннарды аянмаш кижлерге
Пос сананышқа пўдўштиг полған қачанда-да.

Прекрасен лик твой, Шория родная

Прекрасен лик твой, Шория родная,
Таит в себе он мудрость и покой.
Пусть быстротечна наша жизнь земная,
Но не подвластно твое сердце силе злой.

Пусть мчатся мимо годы-лихолетья...
Красавцы горы, как богатыри,
Стоят в молчании века, тысячелетья,
В величии им равных не найти.

Они стоят на страже земли щедрой,
Стоят, как неприступная стена.
Они желают жизни безмятежной,
Чтоб Шория, как сад, всегда цвела.

Цвела наперекор всем снежным бурям,
Цвела и не сгибалась никогда,
Дарила все богатства щедро людям,
Своей мечте всегда была верна.

Шорияның музыка

Урулча Шорияның айас музыка.
Тағлардың ўзўлбес тегейлеринде.
Мен уқчам, қайде эрке мелодия,
Эзридитча кең черимни.

Қайде қос эбире, музыкаба пириктерэдим
Ыраққа учуғыпзарға өре тегриге,
Қосқалыштыг сағыш кенетки абырды апарча,
Чўректе чажыттыг қунанышты туғча.

Пар ба қўштер пистиң, Шориям-ичем
Туған пашталчатқанынға чол тударға?
Пос читпарғанның рай кем айдар писке
Қайда қайде писке амоқ тилидерге.

Урулча Шорияның айас музыка.
Тағлардың ўзўлбес тегейлеринде.
Ааң пистиң пурунғу кижлердиң чадығы,
Төлердиң, пис ўчўн эрбек.

Музыка Шории

Льется музыка Шории светлая
Над вершинами вечными гор,
Слышу я, как мелодия нежная
Опьяняет безбрежный простор.

Как красиво вокруг, слиться б с музыкой,
Унестись бы в небесную даль…
Но тревожная мысль вдруг уносит покой,
В сердце тайно рождает печаль.

Есть ли силы у нас, мать-Шория,
Путь к истокам родным держать?
Свой утерянный рай, кто скажет нам,
Где и как нам теперь отыскать?

…Льется музыка Шории светлая
Над просторами вечными гор,
В ней судьба наших предков нетленная,
О потомках, о нас разговор.

Эх, меең көңнүм полған полза

Эх, меең көңнүм полған полза!
Аттыбыскамэдим мен чазыба эбес,
Тағларба чыштар үстүнде
Мен аттығыбызарэдим!

…Ақ адым қуш чилеп
Танаазыннар үбүрүп қуйча.
Ол алына мени апарча!
Пүтсен, ижензең, меең қалығым!

Сарнарзын сен позунун сарынарды,
Чадарзын сен, палларды östүрүп.
Андиғ тилес мен саға апарчам,
Чүрегимме шын кööленип.

…Эх, меең көңнүм полған полза.
Аттыбыскам-эдим мен чазыба эбес,
Тағларба чыштар үстүнде
Чақшычақ Шорияның меним!

Эх, была бы моя воля!

Эх, была бы моя воля!
Проскакала б я не полем —
Над горами и лесами
Проскакала б я!

...Белый конь мой, словно птица,
Раздувая ноздри мчится.
Он несет меня вперед!
Верь, надейся, мой народ!

Будешь петь свои ты песни,
Будешь жить, детей растя,
Эту весть тебе несу я,
Сердцем искренним любя.

...Эх, была бы моя воля!
Проскакала б я не полем —
Над горами, над лесами
Милой Шории моей!

Шорияның пурунғу чооқтар

Қачан қалғанчы сузу чер ўстўнде чоқ полпарча
Тўндегизин қарашқыға пас парча тайғаның эли
Чылтыстығ тегри алтында чажыттығ айба
Кенетки пажалчалар тирилерге қатпарған алыптар.

Қағып позунаң тозун чилеп чўс чыллардың таштары,
Тооза төжўбе тынығзарып тағлығ суғлардың сереенди
Тўзедибизерип öштўлерди, пögўнчалар чажыттарды.
Терен пурунғу темнердиң, ўрде эрткен чылардың.

Тайға ол темнерде аң-қушпа пай полған,
Аңнар көп полған — тоола полбас,
Кижилер чöпшыныштиг полғаннар, пос чадығыба
Оғлан туштаң төлдиң чези чығчалар

Ырчыларды черлерге чагын пожатпаандылар,
Шабышқаннар ödўре ылардың алыптар — қоруқпас оғлулар.
Пош элиниң қыймат полған артық чадығын,
Қатпарғаннар таштарда тиги шаптығ алыптар.

Оғлан қыстар көп қарак чажынны төгўбстлер
Чат қалған пақтағлығ оғлулардың-алыптардың ўчўн,
Шурлап акқан чулаттарға-суғларға қубул парғаннар
Қошта поларға уйғуны ылардың қадарарға.

Чыллар эрткеннер…, чўс чыллары…, муннар…,
Шорияның кўн алтында ам пашқа чадығ қайнапча,
Узупчалар алыптар чайзанчықтарға-тағларға қубул парып,
Пурунғу чооқтарды оглулардың ўчўн чер-эне ле чығча

Легенды Шории

Когда последний луч исчезнет над землею
И в царство мглы ночной вступает мир тайги,
Под звездным куполом с таинственной луною
Вдруг начинают оживать застывшие богатыри.

Стряхнув с себя, как пыль, столетий камни,
Вдохнув всей грудью свежесть горных рек,
Расправив плечи, вспоминают тайны
Глубокой старины, давно прошедших лет.

... Тайга в те времена была богата дичью
И зверя было много, что не счесть,
Довольны были люди своей жизнью
И с молоду хранили родов честь.

Врагов не подпускали к землям близко,
И бились насмерть их алыпы —храбрые сыны.
Свобода родины была дороже жизни,
Застыли в камнях те славные богатыри.

А девы юные, что много слез пролили
О павших доблестных сынах-богатырях,
В журчащие ручьи и реки превратились,
Чтоб рядом быть и сон их охранять.

Прошли года..., века..., тысячелетья...,
Под солнцем Шории теперь другая жизнь кипит,
И спят богатыри в красавцы-горы превратившись,
Легенды о сынах лишь мать-земля хранит.

*алыпы — богатыри.

Тегри Тиш

Тегейлер чылтрапчалар ырақ , — көрчам мен,

Тың чақшы көңңўбе парчам ыларға қачанда-да

Тың улуғ Тегри Тиш қындырча чўреқтерин

Маға ылар қос тағлардың чақшызы.

Мында тегейлер тынчалар Тегрибе қожа,

Кўн чылтрап урча писке эрке чарық,

Салғыннар мында эркеленип сарынарды сарнапчалар,

Шыққан тегейлерге маға кўш перчалар.

Чўрегинде туғаныбсқаннар ырыстығ сöстер

Қайғаллығ мағат чақшы пистиң черибис.

Мен ковчегте чилеп ықчам тағлар аразында

Қудайлығ ақ чарыққа, қайғаллыг қос черинге.

Поднебесные Зубья

Вершины блистают вдали, вижу я,

С волшебным настроем иду к ним всегда.

Величие Зубьев пленяет сердца,

Нет краше, прелестнее гор для меня.

Здесь дышат вершины в такт небесам,

И солнце, сверкая, льет свет нежный нам,

И ветры, ласкаясь, здесь песни поют,

Взошедшей к вершинам мне силу дают.

И в сердце рождаются счастья слова –

Чудесна, прекрасна наша земля.

И я, как в ковчеге, плыву среди гор

В божественный мир и чудный простор.

Қалғанчы пистин қайчы

Владимир Егорович Таннағашевтын ӱчӱн

Ақ чарықта мағат чақшы кайчы чатча!
Чер ӱстӱнде тамақтығ ӱнӱ ааң учуқча.
Қайғалықтығ учуғаштың ӱчӱн меең чӱрегим
Кӱсқӱ пӱр чилеп қалтырапча.

Сындырған чақкий чилеп ол ағрыпча
Карақ чажыны öттӱре қыл қығдырақты уқча
Нööс артық туғбас паза
Уқпаас паза шор чери Қайчыны.

Қай-қомус — пистиң тайдақтардың арғыжы,
Чооқтабас писке кайде пӱдӱрген
Узун қышқы иирлердиң тӱште,
Қайде тың қайчыны кööленген.

Сарна, Қайчы, сени уқсаннар ползун
Парчазы, ырақ чӱс чылларға парыбсқан кижлер,
Кönзӱннер чаражықпа сеең ойуның,
Сарна, ойна, қалғанчы пистиң Қайчы!

Последний наш қайчы

Владимиру Егоровичу Таннағашеву

Мир волшебный, мир прекрасный у Кайчи!
Над землей гортанный звук его летит.
От полета дивного того мое сердце
Словно лист осенний всё дрожит.

Как надломленный цветок оно болит,
Сквозь слезу внимает звон струны —
Неужели больше не родит,
Не услышит земля шорская Кайчи?

И кай-комус — друг наших дедов,
Не расскажет нам, как он творил
В пору долгих, зимних вечеров,
Как Кайчи-сказителя любил.

Пой, Кайчи, услышат пусть тебя
Все, ушедшие в далекие века,
Восхитятся красотой твоей игры,
Пой, играй, последний наш Кайчи!

Ылға, шор чери!

Анатолий Тунековтың ӱчӱн

Ылға, шор чери!

Сеең оолар парыпсчалар,

Оғлан тужинда парыпсчалар қачан-да,

Ноо анда, пашқа черде,

Парчазы ылар тапчалар

Пис уңнаван полчабыс қачанда.

Қайде ол сени кööленген,

О, ақ Шория!

Қайде сарнаған ол сеең чаражықты!

Ол эрке оол полган,

Туған Шориям!

Андиг оолларды ундутпа!

Плачь, шорская земля!

Памяти Анатолия Тунекова

Плачь, шорская земля!

Твои сыны уходят,

Во цвете лет уходят навсегда,

Что там — за гранью жизни

Все они находят

Мы не узнаем никогда…

Как он любил тебя,

О, Шория святая!

Как воспевал твою он красоту!

Он нежный сын был,

Шория родная!

Таких сынов, не забывай, прошу!

Шорияның ўчўн сарын

Эрке чылығ салғын
Сарынды маға сарнапча,
Чаражықты чақшычақ Шорияның
Ол сарнап пақтабысча.

Чайзанчық Шорияның ўчўн
Сарынды пўдерсалғаннар
Кўмўш чуладақтар,
Чооқтанчықтар қара суғлар.

Чайзанчық Шорияның ўчўн,
Қара қарақтығ чажыттығ,
Чажытты ызых чығчығаң
Пурунғу черден ўчўн.

Қазынаштар көрўске
Пирге сылағай шўбелербе
Сарынды сарнабысчалар,
Ырысты парчазынға алғапчалар.

Эстелзең, эрке салғын,
Сарынды Шорияның ўчўн ақ чарыкта.
Уққазынар парчазы
Мағат чакшы черден ўчўн.

Песнь о Шории

Нежный ласковый ветер
Песню мне напевает,
Красоту милой Шории
Он в ней воспевает.

О красавице Шории
Песню сложили
Ручейки серебристые,
Родники говорливые.

О красавице Шории
Черноглазой таинственной,
Тайну свято хранящей
О древней земле.

А березки кудрявые
Вместе с пихтами стройными
Песню ту подпевают,
Счастья миру желают.

Разнеси, ветер ласковый,
Песнь по миру о Шории,
Чтобы слышали все
О прекрасной земле.

Шорияның тағлары

Шорияның тағлары мөзўк кöдўрўбискеннер,

Меең эрке чақшы элимниң тағлары.

Мында пис қазыр салғынарды тоғашчабыс,

Позунуң пошқа қолға алыб-алчабыс.

Мында ўргўнўштў пис чуққа пайрамнапчабыс,

Чарық сананышқа пўдўшке кирчабыс

Чоқ полпарған чадығдың отты пис пазоқ

Тирилдирчабыс ной парған тыныңда.

Писти сооқ салғыннар салғынапчалар ползун,

Чылығ таштап, тағлар че турчалар

Пиртелек чилеп пистиң мөзўк тағларыбыс,

Шорияның кööленижи чўрегинде шеберлепчалар.

Горы Шории

Вознеслись высоко горы Шории,

Горы родины милой моей.

Здесь мы ветры встречаем суровые,

Подчиняем их воле своей.

Здесь мы радость свою тихо празднуем,

Доверяемся светлой мечте,

И угасший вновь воскрешаем мы

Огонь жизни в усталой душе.

И пусть дуют в нас ветры холодные,

Разметая тепло, но стоят,

Как стена, наши горы высокие

Любовь Шории в сердце хранят!

Шор мадонна

Сен пос чаражықпа парчазын кындырчазың

Шорияның чаққийлербе теңнештирерге сени санапчам,

Көрўмниғ пазытпа сен по Черде пасчазың

Мен сени Шориянка, теп қырчам.

Сеең қарақтарында от тўдўнекпе тартылча,

Сеең ызайыныш чўче пазарған полча,

Шор мадонна, көдўрибистиң ақ чарық ўстўнде

Эрке чаражықпа сеең тыны толдура.

О, улуғ көлўг Шорияның қызы, ажылығ

Тынына ўдўре ақ чарықпа сен келгензиң

Кööленижип көрчам мен саға, сеең кўжўнбе қунурчам,

Мözўқ көйзўн сеең чылтызы!

Шорская мадонна

Ты красотой своею всех пленяешь,

С цветами Шории сравнить тебя хочу,

Походкой статною ты по Земле шагаешь,

Тебя я Шориянкою зову.

В твоих глазах огонь подернут дымкой,

Твоя улыбка чуть приглушена.

Мадонна шорская, возносишься над миром,

Красою нежною душа твоя полна.

О, гордая дочь Шории, с открытой

Душой навстречу с миром ты пришла,

Любуюсь я тобой, горжусь твоею силой,

Пусть высоко горит твоя звезда!

Чон сарынары

Силер пурунғу темдең келгензаар

Чакшы пистиң чон сарынар.

Силер парчын черде уғулчазаар,

Кижи чӱрегин ӱргӱтчазаар.

Пистиң аттығ-шаптығ қалық

Чақшы сарынарды чайалсалған,

Сарынды сарнап, пайрамнап,

Арығ қуду сарынға сасалған.

Народные песни

Вы пришли к нам из древних времен

Наши прекрасные народные песни.

Они звучат по всей земле,

Радуя сердца людей.

Наш славный народ

Сотворил прекрасные песни

С песнями живя и празднуя,

Вложил в них свою чистую душу.

Шорлар

Ақ чарықта шорлар чатчалар.

Туған тилиң таштап, чөрчалар.

«Ырыс парба, чоқ?» — сурапчалар.

Ырыс таппан, ээде чатчалар.

Мен ыларға чөбим перчам:

«Туған тилини таштабыссаар»,

Туған тилди уңап чатсар,—

Ырыстың ол шенде поларзар!

Шорцы

На белом свете есть шорцы.

Бросив родной язык

Думают: «Есть ли счастье на свете?».

Счастье, не найдя, так живут.

Я им совет даю:

«Родной язык не бросайте,

Знайте его, учите, —

И счастье вам будет тогда!»

Шор қызы

Кем кööленибзер шор қызыны, —
Кööленмес пашқа қачан-да эбес
Чӱрегинде улуғ кӧлӱг кӱрең қыстяқты
Апарыпзаар чыллар öттире.

Кем кööленибзер шор қызыны, —
Ундутпас қачанда эбес
Кööлеништиң эрке сорбу эска
Артысча ол парчазынға.

Ырыстың шағыннар чӱрегинде пышчалар,
 Ол аяман ларды сыйлапча
О, мағат чақшы кӱрен қыстяғаш,
Кööленчалар парчазы сени тептеген эбес.

 Комнабысчаң сен пирде, силгинибсчаң.
Чӱректерин отпа öртебысчаң,
Пазоқ кенетки пурулубысчаң —
Қомнанышпа қарактар тоғажыбсчалар.

Оно андиғ шор қыстяғаш —
Оғлан Шорияның чаражық!
Қара қарақтығ кӱрен қысчағаш
Мағат чайзан тыны.

Шориянка

Кто полюбит Шориянку —
Не разлюбит никогда,
В сердце гордую смуглянку
Пронесет через года.

Кто полюбит Шориянку —
Не забудет никогда,
Нежный шрам любви на память
Оставляет всем она.

Искры счастья в сердце зреют,
Щедро дарит их она.
О, прекрасная смуглянка,
Любят все тебя не зря.

То взгрустнешь, то встрепенешься,
Обожжешь огнем сердца,
То вдруг снова обернешься —
С грустью встретятся глаза.

Вот такая Шориянка —
Юной Шории краса!
Черноглазая смуглянка,
Раскрасавица-душа.

Алтын Шория

Алтынма қаастатқан чер турча,
Алтын Шориям меең.
Тағлар, суғлар — кен мында чер
Аға таштапчам өчен көрўш.

Андиғ қос чер ақ чарықта чоқ.
Шорияда ла маға тынарға ныңнақ
Эжегей қуш чилеп учуқча меең тыным,
Туған черим — меең иштимде қачанда-да.

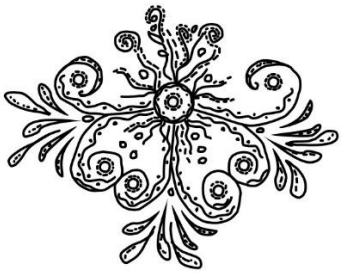
Золотая Шория

В золото окрашена земля,
Золотая Шория моя.
Горы, реки – вольный здесь простор
И прикован к ним упрямый взор.

Краше Шории нет в мире ничего,
Только в Шории мне дышится легко.
Вольной птицею летит моя душа,
Родина — во мне и навсегда.

Шор сöстер — алтын сöстер

Шорские слова — золотые слова

Күнниг күн

Күнниг күнде чақшы,

Күнниг күнде чылығ.

Пистиң черде тағлығ,

Пистиң черде танақ.

Күмүш чилеп чылтрап,

Чулат тағда ақча.

Ағын суғлар шырлап,

Писке ырыс ысча.

Мөзүк тағлар турча,

Писке күжүн перча,

Чақшы чонум чатча,

Чадығ ааң қапчығай эртча.

Солнечный день

Солнечный день прекрасен,
Овеян щедро теплом,
В нашем краю горном,
Очень красивом краю!

Как серебро сверкая,
Стекают ручьи с гор.
Бегут журчащие речки,
И радость несут нам вновь.

Стоят высокие горы
И силу нам всем дают!
Народ мой живет вечно,
Жизнь его быстро ведет.

Меең Шориям

Шор чери эбире чайалча,
Эбире тайға көгерча,
Қайран черимай, сен қомнапчаң
Ноодаң ӱчӱн меең Шориям.

Көк суғлар Праспа Том ақчалар,
Шор чон-қалық мында чатча,
Кайдығ чолба, талап, пас-парча,
Сен айтсаң маға, меең Шориям?

Кайдығ чадығ аны сақтапча
Пашқа қалықтар аразында?
Қайран чақшы пистиң шор тили
Кайде шеберлерге, Шориям?

Моя Шория

Шорская земля вокруг расстилается
Вокруг тайга зеленеет.
Дорогая моя земля, ты грустишь,
Из-за чего, моя Шория?

Синие реки Томь и Мрас текут,
Шорский народ здесь живет.
Какой путь выбрав, он идет,
Скажи мне, моя Шория?

Какая жизнь его ждёт
Среди других народов?
Дорогой наш шорский язык
Как сохранить его, моя Шория?

Қом

Туған черим, тўжўмде тўжепчаң.
Туған черим, Тағлығ Шор, тынымда.
Уңнапчам ырақта туған чер меним,
Сенең ўчўн, меең черим, — қомнанчам.

Оғлан туште көрген тағларым
Чўрегимде чатча,
Мени садатқан суғларым —
Тынымда қалча.

Қышкы сооқ темнер келгенде,
Тилепчам чылығ.
Пашқа черге пар-парғанда,
Тилепчам ырысты.

Грусть

Родная земля моя, — во снах ты снишься мне.
Родная земля, Шория, — живешь ты в душе моей.
Знаю — далеко от меня, моя родина,
По тебе, моя земля, я грущу.

Горы, которые видела с детства,
В сердце всегда живут,
Покой мне дарившие реки
Душу мою берегут.

В зимние холодные времена, —
Ищу всегда я тепла.
В другие, уехав, края
Счастья ищу — иногда.

Часқы сарын

Учуққан ныңнақ
Чылығаш маттап
Салғынақ маға айтча:
«Таглар эбире,
Пүктүг черинде,
Чаққийектербе полғам.

Күн-күзезибе,
Пес, ақ чаққийбе
Часқы сарынды уққам.
Тегей эбире
Туған черинде
Чақшы сарынды уққам.

Часқы күнүбе,
Көк ағажыба
Кööленген черде чатсан!
Туған черинде
Тамныг челини
Арыг тыныба тынзар»!

Айас черим маттап кööленчам.
Часқы күнни маттап алғапчам!

Весенняя песня

Летящий, легкий,
Нежный теплый
Ветерок мне шепчет:
«Вокруг гор,
Среди лугов,
Среди цветов я летал.

С огоньками,
С кандыками и подснежниками
Песням весны я внимал.
Вокруг вершин
На прекрасной земле
Песням весны подпевал».

С весенними днями,
Радуясь, люди живите всегда.
На любимой земле,
На родной стороне
Ароматы весны
С чистой душой, вдыхайте!»

Светлую землю свою я люблю,
За весенний день — благодарю!

Қайран ичемай

Қайран ичем, пилбен қалчам.
Қайде қапчығай чадығ эртча.
Сеең тыннын — арығ тынны.
По чарыққа толдура туған.

Чадығымны чарытсалдың.
Қайран ичем, улуғ ичем.
Айтқан чақшы сöс — чўректе,
Чылыдыпча мени öттўре.

Чадығында көп иштедиң,
Ар чадығды қоруқпадың!
Узақ ползун сеең чылларың,
Айас ползун сеең кўннериң!

Дорогая моя мама

Дорогая мама, мне не понять
Как быстро проходит время.
Твоя душа — чистая душа
Заполнила весь белый свет.

Мою жизнь ты осветила,
Дорогая, великая мама.
Твои мудрые слова в сердце храню,
Они согревают меня.

В жизни твоей было много работы,
Но жизни тяжелой ты не боялась.
Пусть долгими будут твои годы,
Пусть светлыми будут твои дни!

Чулат

Чулат маңзрап ақча,
Шурлап ақча — Том суғға.
Сарнапча, шурлап чўгўрча,
Арығ суғ кўнде чылтрапча.

Меең кўннер қапчығай ақча,
Ырызым тынымда чатча.
Чарыққа толдра мен туғам,
Чағыннар маға кўш перча.

Ручей

Ручей торопливо бежит,
Ручей торопливо — к Томи.
Распевая, журча, бежит,
Чистая вода на солнце блестит.

Мои дни быстро бегут,
Счастье свое я в душе храню.
Заполнив собою весь мир, живу.
Близкие люди мне силу дают.

Кööленчам

Чӳректе — сен ле пирле,
Айас иженишкööленчам.
Қачанда сени ундутпан,
Мен тӳште сени көрӳнчам.

Келерип сен маға айтсаң,
Чӳрегимни, сен мени уқсаң,
«Кööленчам» сен маға айтсаң,
«Кööленчам сени ле маттап».

Санапчам уғарға сени.
Ӳргӳнӳш сен маға ыссаң,
«Кööленчам» сен маға айтсаң,
«Кööленчам сени ле маттап».

Люблю

В сердце — лишь ты один,
С надеждой светлой люблю.
Думы мои о тебе —
Во снах ты приходишь ко мне.

Придя ко мне наяву,
Сердце мое успокой,
«Люблю, — я услышать хочу,
Люблю лишь тебя одну».

Хочу я слышать тебя,
Радость мне подари
«Люблю» — я услышать хочу,
«Люблю лишь тебя одну».

Арғыжымға

Қанче чоллар мен сееңме пас парғам

Кең туған черимде.

Тағларды, тӱс черлерди мен кӧӧленимистим

Паза ужы чоқ тайғаның пайыларды,

Ужы чоқ тегриниң кӧгӱ,

Тағлығ чулаттардың шуйуқты,

По чыштығ чызы, по қайғалығ

Тағлығ Шор чӱз чыллығ кең.

Другу

Сколько верст я с тобой исходила

По просторам родной земли.

Полюбила я горы, долины

И богатства бескрайней тайги,

Синеву бесконечного неба,

Речек горных серебряный шум,

Этот запах лесной, этот дивный

Горно-шорский простор вековой.

Ныңнақ таамның қалтырақ

Ныңнақ таамның қалтырақ

Меең эди чанымни қабалды,

Чўрегим ўргўнўштиг шабылча,

Пос ырызын сезип.

Ол уңнапча — сен мени ле кööленчазың,

Күштеп мени ле,

Изиг чалында көйчазың,

Сағынып, эреленип, кööленип.

Легкой, сладостной дрожью

Легкой, сладостной дрожью

Все тело объято мое,

Сердце радостно бьется,

Счастье, лелея свое.

Знает оно, что ты любишь,

Сильно и только меня,

В пламени знойном сгораешь,

Тоскуя, страдая, любя.

Кööленчам сени

Кööленчам сени парчазын чӱрегимме, тынымма,

Меең кööлениште ужы чоқ пирда,

По чадығда мен сееңме ле чадарым,

Сен чоқ — мен чоқ, по чадығ маға керек чоқ.

Мындығ кööлеништин қадығ, мағат чақшы чозағы:

Эркелербе чарылышпан чадарға қачан-да эбес,

Этпезе — чериниң чолы чуттығ полар,

Эринишпе эреленер тыны.

Люблю тебя

Люблю тебя всем сердцем, всей душою

И нет в любви моей предела, нет конца,

Я что-то значу в этой жизни лишь с тобою,

Я без тебя — ничто, и жизнь мне не нужна.

Таков закон любви, суровый и прекрасный:

С любимыми не расставаться никогда,

Иначе — путь земной будет ненастным,

Тоской будет истерзана душа.

Тӱрк ады

Чылтырақтығ пӱрлер аразында,
Ойнапчатқан чарық аразында,
Қыр тағлар тӱштерди көрчалар
Ылар пурунғу теминде алғыштары.

…Алтайдың тағлар аразында чон чатқан,
Тӱркӱт — ол адалған керекпе,
Тӱркӱлӱг Кағанат пӱдӱрген,
Парчазынға эбес ол көңнӱге кирген.

Бриллиант чилеп ол чылтрапчатқан,
Кӱштеп паза чақшы чылтрапчатқан,
Көбӱзинге қағанат көрғӱштиг полған,
Көбӱзинге кӱзӱрӱк чилеп ол полған.

Қылыштын кӱжӱн ылардың кем пилген,
Паза соғаннардың, учуған қайчырланман?
Көрӱмде кемниң көрӱш пырлабысқан,
Қачан куйун чилеп учуқ келгеннер тӱрктар.

По ақ чарықта поларға, чадарға ӱчӱн
Қарбашқаннар тӱрк айдастар.
Ырчыларды киченгеннер негдирерге,
Пақтабызып ады тӱрқ чӱс чыларға.

*«тюрқ» — сильный, крепкий.

*Великий Тюркский Каганат – государство тюрков (552-745гг.)

Имя тюрк

Среди блистающей листвы,
Среди играющего света
Седые горы видят сны,
Они как прошлого приветы.

… Средь гор Алтая жил народ, …
Тюркют — так назван был по праву,
Создал он Тюркский каганат,
Не всем пришелся он по нраву.

Сверкал он, словно бриллиант,
Сверкал он сильно и весомо,
Был многим страшен каганат,
Для многих был подобен грому.

Кто помнил силу их мечей,
И стрел, летящих без оглядки?
И дрогнул взгляд при виде чей,
Когда, как вихрь, влетали тюрки.

За право быть, за право жить
Сражались тюркские герои.
Врагов старались победить,
Прославив имя «тюрк» на веки.

Пурунғу түрқтар

Пурунғудаң шачырап ныңнаақ

Öттире эбирилиш чажытығ пилиштердиң

Чылтырақтығ эпохалардың пайрамғаны ықча

Парчын пурунғу түрқ ўргўнўштўг полғаны.

О. артысалған историяда темнердиң чылтырағы

Ўзўлбес түрк пағының,

Эзридиткен туғдың музыка

Чалаңның чоннардың энағы. пириктергени.

Түрқ аттары кижилер пögўнчалар,

Айдастардың шаптығ кööленчытқан элди,

Ылардың подвигтар öспарарлар ўрен чилнп,

Кўрешке, паққа ызарлар айдастарды.

Древние тюрки

Из древности стремительно легко,
Сквозь круговерть таинственных наитий,
Эпох блистательных струится торжество
Всех древнетюркских радостных событий.

О, блеск оставшихся в истории времен
Непреходящей тюркской славы,
Пьянящей музыки знамен,
Степных народов дружба, сплавы.

И помнят люди тюрков имена,
Героев славных, преданных державе,
Их подвиги взрастут как семена,
Подвигнут страстных к борьбе, славе.

Тӱрқтардың улуғланыжы

Чылтыс чилеп тӱнде чылтрапчаң,
Мағат улуғ Тӱрқ Қағанат,
Пос оғлуларды улуғ сен уңнапчаң
Қадаа айтчаң ыларды .

Бумын — Қағанаттың пӱдурчи,
Ол пожатсалды чонны жужаннардан.
Ӱр эбес ол уштаған, ача чоқ
Истеми-қаған қалған.

Ол чааның қаған улуғ полған,
Күн қоныжынға пос шеригтерди апарған.
Тӱрқтерди парчазы ақ чарықта уңнабысқаннар.
Тыңңары көбӱзин уруңбысқалар.

Чалаң еврвзийскай уңнабысқан
Тӱрқ улуғланышты чӱс чылларға.
Тӱрқ сӧзи элбе чонға
Ақтығ сағыжиның синонимы.

Величье тюрков

Ты, как звезда, в ночи сверкаешь,
Великий Тюркский Каганат,
Сынов своих великих знаешь
И повторяешь их стократ.

Бумын – создатель каганата,
Он сбросить смог ярмо жужан.
Недолго правил он, без брата
Остался Истеми-каган.

Он полководец был великий,
На запад вел войска свои.
Весь мир узнал, что значит тюрки,
И души многих дрогнули.

Степь евразийская узнала
Величье тюрков на века.
И слово тюркское для мира —
Синоним чести и ума.

*Бумын — первый каган (хан) из династии Ашина
*Истеми — младший брат Бумына

Улуғ пурунғу тӱрқтар

Тем қапчығай аттарда учуқча,
Қадығ қуйуннар эпохаларды орнашчалар,
Пурунғу тӱрқтар, тегриде мен
Уқчам қырышқан ӱннери!

Улуғ Териге чарадық полған,
Алтайда қабылып, слер учуғыбыстлар
Евразийсқай кен чалаңнарба
Сағыштарда слер чӱс чылларға қалғанзар!

О, кӱш пистиң чӱректериске перзар,
Кӱлуқ, пӱдӱш писке перзар,
Ölбес опораба ползар,
Пис парчабыс слерге, вечностька паажыба!

Великие древние тюрки

Время несется на быстрых конях,
Вихри крутые сменяют эпохи,
Древние тюрки, я в небесах
Слышу ваши призывные звуки!

Было угодно Небу Великому,
Чтоб, вспыхнув в Алтае, вы пронеслись
По евразийским степям и просторам,
Чтоб на века вы в умах вознеслись!

О, напитайте сердца наши силою,
Мудростью, удалью, верой в себя,
Станьте опорою нашей бессмертною,
Мы движемся к Вечности, к вам — навсегда!

Тўн

Қарағы сереен аразында
Мен кööленишпе кörчам айға,
Ааң чарығы урулча
Тўнде чер ўстўнде.

Кölектери чылбранчалар
Чыштығ суғ ўстўнде,
Чулаттар чооқташчалар:
— Абырды пис оңнабанчабыс,

Пис чўгўрчабыс пазоқ чўгўрчабыс
Қойуғ ағаштар аразында,
Кўн пазоқ тўн пис маңзырапчабыс
Алтын тағлар аразында.

Ночь

Средь прохлады ночной
Я любуюсь луной, ,
Льется свет ее тихо
В ночи над землей.

Чьи-то тени скользят
Над таежной рекой,
И ручьи говорят:
— Нам не ведом покой.

Мы бежим и бежим
Средь деревьев густых,
День и ночь мы спешим
Среди гор золотых.

Қайран улуғ тадар тилим

Қайран улуғ тадар тилим,

Қайдығ черге сен парыпсчазың?

Тадар палларды артысчазың,

Қайран улуғ туған тилим.

Сен парба пашқа черге,

Чатсаң писпе, чатсаң писпе,

Ўргўндўрўп писти сöспе,

Чақшы тадар сöспе.

Дорогой великий мой шорский язык

Дорогой великий мой шорский язык,

В какие края ты уходишь?

Оставляешь шорских детей,

Дорогой великий родной язык.

Ты не уходи в другие края,

Живи с нами, живи с нами,

Радуя нас словами,

Прекрасными шорскими словами.

Шор сöстери

Тадар тилибе айтқан сöстери

Уғарға мағат чақшы.

Ол пистиң аба-ичелериниң,

Ўўчелериниң туған тили.

Қайдығ да ползa аар,

Қачан қазақ тили

Пистиң чадығды тоолдырсалған,

Ундутпасыбыс шор сöстерди,

Ундутпасыбыс туған тилини!

Шорские слова

Сказанные на шорском языке слова

Слушать очень приятно.

Это наших родителей,

Наших бабушек язык.

Как бы ни было тяжело,

Когда русский язык

Заполнил всю нашу жизнь,

Давайте не будем забывать шорские слова,

Не будем забывать родной язык!

Айдас Михаил Куюков

Қарбашқан ол элимниң ўчўн, шапқан ол ырчыны,
Кӧнзўнгеннер айдаспа арғыштар ааң полктаң
Фронттағы чоллар ол отпа парыбсқан
Айдаспа ӧл парған Беларусь черинде

Ааң қалғанчы соғуш қадығ полған,
Ырчылар наара пасқаннар шағчыларға қорғуштығ қарашқыба
Пос пулеметпа Полесье чыштар аразында
Ӧдўрген айабаан фашисткай ырчыларды.

Палығлабысқаннар ааңы қанның ӧлўттиг соғушта,
Че атқан ол қорғуштиғ эбес, атқан ырчыға
Менделиш, Элимай! — ақтабысқан ол пос арғыштарға
Талалабысқан мӧзўк тегри ааң ўстўнде.

Абыр Белорусьта каштаннар чаққийлепча
Беларусьта кижлер ырыстығ чатчалар.
Олоқ оол, шор оғлу узупча қоратпас уйғуба
Айдаспа ӧлпарған ол, ўзўлбес эс ааң ўчўн.

Герой Михаил Куюков

Он сражался за родину, бил он врага,
Восхищались героем друзья из полка.
Фронтовые дороги прошел он в огне
И героем погиб в белорусской земле.

Был жестоким последний в его жизни бой,
Наседали враги на бойцов страшной тьмой.
Пулеметом своим средь полесских лесов
Убивал без пощады фашистских врагов.

Был он ранен в кровавом смертельном бою,
Но стрелял он бесстрашно, стрелял по врагу.
— Прощай, Родина!» — крикнул друзьям он своим,
И взорвалось высокое небо над ним.

… В Белоруссии мирной каштаны цветут,
В Белоруссии люди счастливо живут.
Только парень из Шории спит вечным сном,
Он героем погиб, вечна память о нем.

*Куюкову Михаилу Михайловичу (1924-1943) 14.01.1944 г. было присвоено звание Героя Советского Союза (посмертно).

Кер сöсчының тыны

Валентина Семеновна Тотышеваның ўчўн

Қанче көп сарынар Шорияның ўчўн
Чайапсалған тыны!
Ол сарынарда көп —
Кööлеништy, чарықты, чылығды.

Парчын сöсте — иженіш,
Гимн тириг чаражыққа.
Тағлығ ырақ черге. суғларға
Мағат чақшы тайғаға.

Парчын сустуғ сöсте
Кўлўги пурунғу кижилердиң,
Кööлениш қачанда-да
Чўрекгеринге кирча.

Чарық тынында,
Қыймат тынында —
Көп сарынар пақтығ
Тағлығ Шор черин учўн.

Душа поэта

Валентине Семеновне Тотышевой

Сколько песен о Шории
Сотворила душа!
И полны эти песни
Любви, света, тепла.

В каждом слове – надежда,
Гимн — живой красоте,
Горным далям и рекам,
И прекрасной тайге.

В каждом слове лучистом
Мудрость предков жива,
И любовь неизменно
Проникает в сердца.

И в душе лучезарной,
Драгоценной душе —
Много песен о славной
Горно-шорской земле.

Чылтыс

Инна Тунекованың ўчўн

Сеең чылтызың тегри тöзўнде кöйдўрсалған

Шорияның ўчўн сарнабызарға, ўргўнўшти парчазынға сыйлап,

Пос музыкаба, тың толқунба

Чўректериң кöйдўсаларға, кöңнўн тирилдирерге.

Урулзуннар сарынар чер пазоқ чадығ ўчўн,

Эрке кööлениш ичениң ўчўн .

Сеең чылтызын кöйча тегри тöзўнде,

Сеең тыны, қыймат чарық чилеп чолда.

Звезда

Инне Тунековой

Твоя звезда зажглась на небосклоне,

Чтоб Шорию воспеть и радость всем дарить,

Своею музыкой, как страстною волною,

Сердца зажечь, желанья воскресить.

Пусть льются песни о земле и жизни,

О материнской ласке и любви.

Твоя звезда горит на небосклоне,

Душа твоя, как драгоценный свет в пути.

Подвиг

Андрей Ильич Чудояковтың ӱчӱн

Чадыг аан тӱгезе — подвиг қалық ӱчӱн

Улуғ ӱргедигчы, арғыш,

Ол кижлерге кӱлӱк природаба ысқан полтур,

Чоның кӱштерин парчазы эбире чыылыжарға.

Сарынба эрбеқ пурунғу кижлердиң уғулған,

Туған чери чаққийлеген,

Мағат чақшы алыптыг ныбақтардың сӧзӱ чылтырапчытқан,

Уғулған ӧткӱр, уғулған қачанда-да.

Кем тоолаған — кӱштер чоқ қалықта,

Пӱдӱбыскеннер ааң кӱлӱк сӧзинге.

Ӧлбес ааң чарық ады Шориянын историяда

Ӱзӱлбес сустапча ползун.

Подвиг

Памяти Андрея Ильича Чудоякова

Вся жизнь его – подвиг во имя народа.

Великий наставник, учитель и друг

Был послан он в мир людей мудрой природой,

Чтоб силы народа собрать все вокруг.

Чтоб песни лились и речь предков звучала,

И процветала родная земля,

Чтоб слово сказаний прекрасных блистало.

Звучало бы громко, звучало всегда.

Кто думал, что нет уже сил у народа,

Поверили в мудрое слово его.

Пусть вечно сияет в истории Шории,

Бессмертное светлое имя его.

Дух қатнап туғанғаны

Тың ползун дух қатнап туғанғаны,

Чатсың дух пӱдӱргенин,

Чонға пӱдӱргениң чолы

Ӱргӱнӱш пе ырыс апарзың.

Пош қуш чилеп чӱс чыл қапчығай учуқча

Чадығда тооза керек маңнанарға,

Чақшы сананыштар полпартырлар,

Чақшыны сарынарда сарнаперерге.

Дух возрождения

Пусть крепнет дух возрождения

Дух творчества пусть живет,

И путь народу служения

Радость и счастье несет.

Век быстро летит вольной птицей

И надо все в жизни успеть.

Мечты, чтоб могли воплотиться,

Чтоб лучшее в песнях воспеть.

Ундутпа пос тилин!

Уқчам қайчының ўни:

— Ундутпа пос тилини!

Ақ тайғаның ўни:

— Ундутпа пос тилини!

Öленниң шым сыбыражы

— Ундутпа пос тилини!

Порқуйлапчыытқан суғдын ўни:

— Ундутпа пос тилини!

Пурунғу тўрк туған,

Пурунғу кижлердиң, қайчылардың тилини.

Таштабыссың аны — ол ölпарар,

Ол шенде чоқ полпарар чоныбыс.

Не забывай свой язык!

Слышу голос кайчи:

— Не забывай свой язык!

Голос священной тайги:

— Не забывай свой язык!

Тихий шепот травы:

— Не забывай свой язык!

Голос бурлящей реки:

— Не забывай свой язык!

Древний тюркский родной,

Предков, кайчи язык.

Если бросишь его — он умрет,

Исчезнет с ним и народ.

Аба шағға парған

Михаил Ксенофонтьевич Толтаевтың ӱчӱн

Палаңың чӱреги ағрыбысқан —
Аба шағға парған.
Қайде санаған тың қучақтанып зарға,
Қыйғырыбызарып: «Пожатпассым қайаға эбес!»

…Ылғапчалар ичелер, эмдегилер, палалар,
Аал қосқалышта полча.
Көрӱнӱбысқан парчазынға — кӱн чарабааннча,
Қарғалар қыйғылчалар қайда-да.

Мине чол, абра, эр кижилер —
Парчазы қосқалыш ыраққа парчалар.
Кенетки оолағаш чӱгӱрӱбыскан абазынға,
Аттыбызып, абранаң чығылпарды.

Кенетки тооза эбире айланыбысқан.
Ол абазыба қачанда менделишкен.
Пӧгӱнча чӱреги анзы ундудулған эбес кӱни,
Мағат чақшы абаның сомы.

Уходил отец на войну

Памяти Михаила Ксенофонтьевича Толтаева

Боль пронзила детское сердце —
Уходил отец на войну.
Как хотелось обнять его крепче,
Прокричать: «Никуда не пущу!»

… Плачут матери, жены и дети
И поселок тревогой объят.
Всем казалось, что солнце не светит,
Лишь вороны где-то кричат.

Вот дорога, телега, мужчины —
Все уходят в тревожную даль.
Вдруг рванулся мальчишка за ними,
Но, запрыгнув, с телеги упал.

Все вокруг закружилось мгновенно,
Он прощался с отцом навсегда.
Помнит сердце тот день незабвенный
И прекрасный образ отца.

**Толтаев Михаил Ксенофонтьевич ушёл на войну из родного поселка Чульжан, погиб в декабре 1941 года под Москвой. О проводах отца на войну рассказал его сын Андрей Михайлович Толтаев, которому тогда было 6 лет.*

Наа Чыл

Наа Чылды пайрамнапчабыс,

Чазанчық тиген эбире чӧрчабыс,

Сарынарды пис сарнапчабыс,

Апший Соокты алғапчабыс!

Көп сыйлар ол акелген,

Чакшы сӧс писке теген:

«Ырыстың ползар парчазы,

Чӱзӱнде ызайыныш ойназын!

Чадығда кӱннер чақшы ползун,

Кижилерди ӱргӱнзӱн!

Наа Чылба! Наа ырыспа!»

Новый Год

Как мы любим Новый Год

И веселый хоровод

Вокруг елочки душистой,

И нарядной, и пушистой!

Любим мы и Дед Мороза,

Нам подарки он несет!

Он волшебник самый главный,

И совет дает он славный:

Всем здоровья и добра,

Быть счастливыми всегда!

Улуғ тағлар

Қайран улуғ тағлар турча,
Қайран тағлар.
Қайран улуғ суғлар ақча,
Қайран суғлар.

Öскен туған черлер турча,
Öскен черлер.
Чақшы черде кижлер чатча,
Қайран кижлер.

Чадығ суғлар чилеп ақча,
Қапчығай ақча.
Аба-иче черлер турзун,
Чақшы турзун.

Меең чўрегим — тағлығ черде.
Меең ырызым — туған черде,
Меең чўрегим — öскен черде,
Улуғ черимай, қайран элимай.

Величественные горы

Дорогие величественные горы стоят
Дорогие горы
Дорогие величественные реки текут
Дорогие реки.

Земли, где выросла, стоят,
Земли, где выросла.
На хорошей земле люди живут
Дорогие люди.

Жизнь, словно вода течет,
Быстро течет.
Пусть земля родителей, процветая стоит,
Хорошо стоит.

Мое сердце — в горной земле
Мое счастье — в родной земле
Мое сердце — в земле, где выросла,
Величественная моя земля, дорогая моя страна

Пистиң чери

Пистиң чери — чақшы чер,

Пистиң чери — чайзан чер.

Тағлығ Шор ол адалча,

Чақкийектер чайалча.

Алтын кўн мағат чақшы,

Кижилерди ўргўтча,

Кök öленди чайалча

Шор черини чарыпча.

Тағлығ суғу шырлапча,

Ырыс сарын сарнапча,

Қушчағаштар көглешча,

Пайрамды писке ысча.

Наша земля

Наша земля — лучшая земля,

Наша земля — красивая земля,

Горной Шорией она называется,

Здесь цветы растилаются.

Золотое солнце — прекрасно,

Радует людей,

Зеленую траву расстилает.

Освещает шорскую землю.

Таежные речки журчат,

Счастливые песни поют.

Птички, воркуя,

Праздник нам шлют.

Алтын арыг

Чадыгды мен кööленчам,
Чадыга көрүнчам,
Кайдыг чакшы темнер,
Сага мен сöс айтчам.
Кайдыг таглыг черлер,
Кайдыг чакшы кижлер,
Кайдыг чайзан кыстар,
Кайдыг күштиг оолар.

Тагда öсча агаш,
Пүкте öсча ölен,
Томдуң арыг суглар
Könүмнү кödүрча.
Каастыг шор черлер
Чаккийбе чайалча,
Köглешчытқан куштар
Маттап ла учукча.

Алтын арыг меең калыгым.
Алтын арыг меең черим,
Алтын арыг меең аргыштар
Ырыстыг мен кижи.

Чистое золото

Жизнь я люблю,
На жизнь я смотрю,
Какие хорошие времена,
Тебе я слова говорю.
Какие горные земли,
Какие хорошие люди,
Какие красивые девушки,
Какие сильные юноши.

На горах растут деревья,
На полянах растут травы.
Томи чистая вода
Настроение поднимает.
Живописные шорские земли
Цветами покрыты,
Щебечущие птицы
Высоко летают.

Чистое золото — мой народ,
Чистое золото — моя земля,
Чистое золото — мои друзья,
Счастливый я человек.

Алтын Көөк

Ныбақтаң келген Алтын Көөк
Көглешча писке — қай полар,
Чадығды писке ол ашча
Көглешча маттап часқыда.

Чақшы сарыны уқчабыс,
Чақшы сöстерди — пилчабыс,
Пайрамнап черде чатчабыс,
Ырызың пистиң напчабыс.

Кижилер чадар ырыспа,
Шор черди маттап шеберлеп.
Ныбақтаң келген Алтын Көөк,
Ырысты писке акелген.

Чер пистиң — маттап ла тағлар,
Чер пистиң — маттап ла суғлар.

Золотая Кукушка

Из сказок пришедшая Золотая Кукушка
Поёт нам — что будет в будущем,
Она раскрывает нам жизнь,
Поёт нам весенней порой.

Замечательные песни слушая
Замечательные слова понимая,
Праздники справляя, на своей земле живём,
Счастье свое узнаём.

Люди, живите счастливо,
Берегите родную землю,
Пришедшая к нам из сказок Золотая Кукушка
Счастье нам принесла.

Земля наша — красивые горы,
Земля наша — красивые реки.

Пос тилини таштачең теми келген

Пос тилини таштачең теми келген полтур,

Қазақташчең теми пистиң тилини сыбырсалған.

Қайчылардың алтын сöстер

Пилбен теми полча.

Қайран туған тилим,

Керек чоқ сен полпартырзың.

Анаң ўчўн меең чонум мöнўс полча.

Время бросать свой язык пришло

Время бросать свой язык пришло,

Время русского языка наш язык смело.

Золотые слова сказителей

Не понимающее время наступило.

Дорогой мой родной язык,

Не нужен ты стал,

Из-за этого мой народ слабеет.

Қайран улуғ чер-суғымай

Дорогая моя Родина

Сеең кööлениш мени чылытча

Чақшы сöстерди айтперей,
Эркем, саға мен чооқтапчам,
Талай чилеп кööлениш меең,
Ақ чарықты толдыр-салған.

Суғлар тағларба көрчабыс —
Мағат эштиг, қос туған чер.
Шынық ырысты шеберлеп
Чатчабыс пис туған черде.

Қудай писти қатыштырған,
Улуғ ырыс писке сыйлап,
Ырыс чолба парчабыс пис,
Туған черде чатчабыс пис.

Эрлер чақшызы — сең, эркем,
Сениң тыныңы кööленчам,
Чарық кўннер сеңме эртчалар,
Алтынем — мен ээде айтчам.

Сеең кööлениш мени чылытча,
Меең чадыйымны чарытча,
Алғыш ползын саға, эркемайим,
Мен кööленерим сени қачанда-да.

Қазас

Чақшы чадығ полған Қазаста,

Эштиг кичиғ аалда.

Анда чуладақ қырланнар аразында аққан,

Ол ўргўнўштўг палықтыг полған,

Прасқа капчығай аққан.

Оғаннар эм кийзинда палықтағаннар,

Чақшы Казаста чатқаннар:

Ойнағаннар, пос аалды қööленгеннер.

Ам тезе чоқ эдибскеннер Қазасты,

Эмнерин сындырсалғаннар,

Örтепсалғаннар чабал кижилер.

Қарақ чажы ла қалған аалчылардың.

Қайда силер?

Мееңме чатқан, мееңме полған

Чақшы кижилер, қайда силер?

Меең туғаннарым, қайда силер?

Амды силер чоқ чатчам,

Силердиң ӱчӱн мен пӧгӱнчам.

Тегри саара учуқбыстызар…

Қайдығ кўн полар?

Қайдығ кўн полар?

Аар ба, ныңнақ па?

Қайдығ да полза че —

Чадарым, иштерим ылғабан.

Аар күнер полғанда

Аар күнер полғанда

Құдайды сурапчам:

Полуш мага перзен,

Ээде күн сайа чатчам.

Алтын шор черинде чатчам

Алтын шор черинде чатчам,

Улуғ тағларымға көрўп.

Алтын шор черди кööленчам,

Улуғ суғларымға ўргўнўп.

Эзеноқ, часқы!

Эзеноқ, часқы!

Ўр сени сақтадым,

Узун қышқы күннеринде,

Сеең келгенинге санап.

Тағлар, суғлар, ағаштар,

Қуштар усқанчалар,

Саға ўрғўнўп.

Чылық күннерди сыйлапчан,

Улуғ алғыш саға ползун,

Чадық пазоқ парча.

Чақшы эбес кижлербе чооқтағанче

Чақшы эбес кижлербе чооқтағанче,

Парарым мен чышқа,

Анда ағаштар аразында

Чаққийеқтербе, өленбе,

Қара суғларба эрбеқтежерим,

Чўрегимни эмненерим.

Эзеноқ қайран меең тайғамай!

Эзеноқ қайран меең тайғамай!

Эзеноқ, қайран Том-суғымай!

Ақчаң сен тағлар аразында маңзрабан.

Эзеноқтар, меең ағаштарым, меең чаққийектерим!

Қайдығ силиғ меең черим!

Көрчам силерге қачанда-да,

Мағат көнзўнўп.

Қайран көөленчыған мени арғыжым

Қайран көөленчыған мени арғыжым,

Сен ле уңнапчаң,

Қайдығ пистиң көөлениш,

Сен ле сесчаң,

Ноо полча меең чӱрегимде,

Қайдығ ырыс анда чатча.

Арғыжымға

Тағлығ Шор чолларыба

Көп сенме чөргем,

Тағлардаң кос черинге

Мөзүгүнең үргүнүп көргем.

Меең тыным анда қалған,

Тегри Тиш тегеинде,

Айас, арыг черинде.

Эзеноқ!

Эзеноқ! Қайдығ чақшы сöс!

Сöстердиң чақшызы сöс.

Эзеноқ! Айдарға мен кööленчам,

Уғарға мен кööленчам.

Эзеноқ! Айдып, санапчам—

Кижи чӱрегинге ол кирер.

Тайыс чуладақ

Тайыс чуладақ

Тағдаң чўгўрча,

Қапчығай ақча,

Сарын сарнапча.

Ааны ўккан ағаштар

Ааңма ўргўнчалар:

— Қайдығ чақшы чуладақ,

Акча ол мағат ырақ!

Алғыш сöс найнегимге

Қайран меең

Чақшы қарақтығ

Чоон сўремештиғ,

Ак сағыштығ найнегим.

Пöгўнўп сени чатчам,

Меең чўрегимде

Сен қалдың, ңайнегим.

Қайде сен мени кööленкел,

Ўргўнкел тоғашқанзың!

Қайде чакшы сеңме маға полған!

Маң-сайа сурапчам позумны

Маң-сайа сурапчам позумны —

Ноо полар пистиң шор қалықпа,

Қачан чидирсалар ол пос тилини?

Кем пазар кер-сöстерди,

Наа сарыннарды?

Мönÿс нандырыш пар пажымда.

Чақшы ÿргенмен пос тилини

Чон-қалығым парыпзар чер ÿстÿнең.

Шор чонға шедик темнер келди

Шор чонға шедик темнер келди.

Арығ Том-Уса суғларынға

Чабал чӱректиг, чабал сағыштыг

Кижилер келди.

Ылар қайран чышты,

Арығ суғларды кирлетчалар,

Аң-қушты ӧдӱрчалар.

Қайдары ла писке параргға,

Қайдығ ла писке чадарға?

Тетенсуғ аалда…

Қарағымда қалған

Ырыс оғлан туш.

Тетенсуғ аалда ойнағаным,

Қайде көп шор паллар

Чайғыда чыылышқаннар,

Орамда чӱгӱргеннер анда,

Пис санабадыбыс,

Қайдығ чадығ пистиң полар…

Көп таңыш кижилер,

Туғаннар парыбстырлар,

Пашқа кижилер Тетенсуғда чатчалар,

Мен ыларды уңнаванчам,

Шор паллар анда ойнабанчалар…

Қайран меең элимай

Қайран меең элимай

Турчазың сен негдирбен

Пашқа чоннар аразында,

Абыр көрчазың сен

Улуғ тағларынға,

Арығ суғларынға.

Улуғлапчалар сени тадарлар,

Көк Тегри сени шеберлепча,

Қайран меең элимай.

Қайран меең туған тилим!

Қайран меең туған тилим!

Мен сени таштабасым.

Сенде — меең кўжум,

Сенде меең ырызым,

Мағат чақшы, туған тилим!

Алғастапчам сени кўн сайа,

Қайран меең туған тилим.

Күн сайа

Күн сайа сенең ӱчӱн мен санапчам,

Күн сайа чақшы күннерди сағынчам.

Қайдары ылар учуқбыстылар?

Нӧӧре мен ам чағысқа полчам?

Ўргўниш

Кече көрген, кече келгең,
Кече айткан эркемай,
Чайғы теми, чылығ теми,
Ырыс теми кööленчам.

Кече көрген, кече келгең.,
Кече айткан эркемай,
Меең чўрекпе сеең чўрегиң
Қошта полуп сарнапча.

Адан-мада чақшы черде
Эркемаим чайалған,
Аттығ-шаптығ тағлығ черде
Чақшы кўштўг чайалған.

Эркемайим, эркемайим,
Кööленчам мен, ўргўнчам,
Уқсаң, уқсаң ырыс сöзўм
Қошта келип сарназаң.

Иженіш

Суғлар Праспа ақча,
Суғлар Тома парча.
Меең қалықтың ўлўш —
Улуғ ырыс ползун!
Турча улуғ тағлар,
Ырақҡа көрўнча.
Қайдығ чақшы черлер,
Қайдығ чайзан кижилер.

Сыңра-сыңра, қомус,
Қайран қай-қомузым.
Сарна-сарна, кижи,
Шор черинең ўчўн.
Парчын темде турзын
Меең тағлығ Шор Черим.
Парчын темде ползун,
Меең ырыстығ чонум!
Шор чонымны кööленчам,
Чонымнаң қомнапчам.
Шор чонымны пақтапчам,
Мағат аға иженчам.

Алтын кӳн

Айас кӳнерде көрӳпсчам,
Тағлығ черлерге ӳргӳнчам,
Сеңмс ийгслс мен парчам.
Меең чолум узақ уңнапчам.

Алтын, алтын кӳн шапча,
Меең чӳрегим ӳргӳнча.
Сағышта полчаң сен пир ле,
Кӧӧленерзиң мағат мени ле.

Мен сени қырчам, эркемай,
Қайдығ черлери көрзең пай,
Кӳмӳш суғлары шырлапча,
По пистиң чери сынрапча.

Ундутпанчам

Аппағаш турча қазыңаш тағда.
Қышқы темнер учуқпарча,
Чылығаштың салғынақ кирча —
Часқы келча.
Кööлениш писти қапчығай алча,
Ырыс темнер учуқпарча
Қомнаныш писке парча
Писти маттап эрелеп.
Кööленген чӳрек кööленча маттап,
Ырыс темнер — ундутпанча.
Мен кööленген чақшы кижи
Мени пирда ундутпас.

Ундутпанчам — саға пасчам,
Ундутпанчам — саға айтчам,
Узубанчам, чақшы кӳннер — чӳректе.
Қарақ чажым — кижи көрбес,
Ундутпанчам, чақшы кӳннер — чӳректе.

Эркемайим

Көрчам маттап, мен көрчам

Қайда полча меең эркем.

Ааңма чағын поларға,

Ааңма маттап санапчам.

Пашқа черде кен андығ

Тоғашпадым, мен көрбедим.

Маттап аны кööленчам,

Қайдығ чадығ меең полар?

Меең чылтызым

Часқы келген — чақшы темнер,

Чачық öскен чылығ темнер.

Чылтыстығ тӳн пӳӳн турча.

Мен эркемайимма парчам.

Қошта парған меең эркемай

Маға көрча, сöстерди айтча.

Чақшы сöстер чӳрегимни,

Маттап мени ӳргӳндӳрча.

Меең чылтызым маға кöйча.

Мöзӳк тегри айастапча,

Чылтыстардың чарығы тың

Писти маттап арбажыпча.

Көннӱ чоқ чӱрегимде

Нөөре тоғашқам мен сеңме айтсан,

Нөөре қадарғам ол шенде айтсан,

Нөөре нӱндӱғам, нөөре сақтағам,

Көрӱп сени, мен нөөре ӱргӱнгем,

Нөөре пӧгӱнгем, нөөре ылғағам

Нөөре қадарғам, нөөре иженгем,

Көннӱ чоқ чӱрегимде.

Қачан маттап мен сақтапчам,

Салғын чилеп сен учуқчаң.

Меең чылтызым паза көйбес,

Чӱрегим сени кööленмес.

Кӱскӱлер темнер, нагбӱрлӱг кӱннер

Ундударым мен, паза келбезең.

Мен саға айтчам, мен сени ундударым.

Меең чўрегим

Меең чўрегим сағынча.
Сен чоқ маттап эринча
Чақшы сөзўн — чўректе,
Сеең қарағың пögўнчам.
Кўн-энечектиң чарығы,
Кök тайғаның чаққийлер
Сен чоқ мени ўргўтпес,
Сен чоқ маға ырыс чоқ.

Қачан қошта мен сеңме,
Ўргўнча чўрегим меең,
Ырыстығ полчам кижи
Ўргўниш сен сыйлапчаң.
Айга-кўнге эзен сöс
Кök тегриге мен айтчам.
Мен эркемме пайрамнап,
Айас черинде чатчам.

Қайран иченің сöстери

Қайран иченің сöстери,

Чылығ иченің қоллары,

Чарық иченің қарақтары

Көп қўш палларға перчалар

Иченің кööлениш

Чадығдың чолун чарытча,

Улуғ алғыш ползың

Шор чериниң ичелеринге!

Менең шыққан чақшы сöс

Менең шыққан чақшы сöс

Кижилердиң чўректеринге кирзиң,

Қара сағыштығ кижиның сöстер

Мени пирда тегбезиң.

Мустағ тегеинде

Мустағ тегеинде

Айға-күнге чылтрап

Қайылбас ақ мус чатча.

Мустағ тӧзинде

Пашка чоннар аразында

Пурунғу чозақ ундутпас

Қайран шор чоным чуртапча.

Чадыгды мен қӧӧленчам

Чадыгды мен қӧӧленчам

Кижилерге, шеберлеп, ачынып,

Чақшы сӧстерди айтчам,

Пош чӱрегимбе, ӱргӱнӱп,

Чақшы керектер иштепчам.

Содержание

Меең туған черим — улуғ кööленижим /
Моя родная земля — моя большая любовь
Қайран чер-суғымай……..4
Дорогая моя родина……5
Ақ қазыңнар……6
Среди белых берез……7
Шориям меең……8
Шория моя……9
Мағат чақшы сеең чўзў, туған Шориям……10
Прекрасен лик твой, Шория родная……11
Шорияның музыка……12
Музыка Шории……13
Эх, меең көңнўм полған полза……14
Эх, была бы моя воля……15
Шорияның пурунғу чооқтар……16
Легенды Шории,……17
Тегри Тиш……18
Поднебесные Зубья……19
Қалғанчы пистиң қайчы……20
Последний наш қайчи……21
Ылға, шор чери……22
Плачь, шорская земля……23
Шорияның ўчўн сарын……24
Песнь о Шории……25
Шорияның тағлары……26
Горы ……27
Шор мадонна……28
Шорская мадонна……29
Чон сарынары……30
Народные песни…… 31
Шорлар……32
Шорцы……33
Шор қызы……34
Шориянка……35

Алтын Шория……36
Золотая Шория……36

Шор сöстер — алтын сöстер /
Шорские слова — золотые слова……37
Күнниғ күн……38
Солнечный день……39
Меең Шория……40
Моя Шория……41
Қом……42
Грусть……43
Часқы сарын……44
Весенняя песня……45
Қайран ичемай……46
Дорогая моя мама……47
Чулат……48
Ручей……49
Кööленчам……50
Люблю……51
Қанче чоллар мен сееңме пас парғам……52
Сколько верст я с тобой исходила……53
Ныңнақ тамнығ қалтырақпа……54
Легкой сладостной дрожью……55
Кööленчам сени……56
Люблю тебя……57
Тӱрк ады……58
Имя тюрк……59
Пурунғу тӱрқтар……60
Древние тюрки……61
Тӱрқтардың улуғланыжы……62
Величье тюрков……63
Улуғ пурунғу тӱрқтар……64
Великие древние тюрки……65
Тӱн……66
Ночь……67
Қайран улуғ тадар тилим……68

Дорогой великий мой шорский язык……69
Шор сöстери……70
Шорские слова……71
Айдас Михаил Куюков……72
Герой Михаил Куюков……73
Кер сöсчының тыны……74
Душа поэта……75
Чылтыс……76
Звезда……77
Подвиг……78
Подвиг……79
Дух қатнап туғанғаны……80
Дух Возрождения……81
Ундутпа пос тилини……82
Не забывай свой язык……83
Аба шағға парған……84
Уходил отец на войну……85
Наа Чыл……86
Новый Год……87
Улуғ тағлар……88
Величественные горы……89
Пистиң чери……90
Наша земля……91
Алтын арығ……92
Чистое золото……93
Алтың Кöök……94
Золотая Кукушка……95
Шор тилини таштачең теми келген……96
Шорский язык бросать время пришло……96

Қайран улуғ чер-суғымай /
Дорогая моя Родина……97
Сеең кööлениш мени чылытча……98
Қазас……99
Қайда силер?……100
Қайдығ күн полар ……101

Аар күннер полғанда……..……102
Алтын шор черинде чатчам…….……..……103
Эзенок, часқы!.....104
Чақшы эбес кижибе чооқтағанче…….……105
Эзенок, қайран меең тайғамай!.....106
Қайран кööленчыған мени арғыжым……..……107
Тағлығ Шор чолларыба……..……108
Эзенок!.....109
Тайыс чуладақ……110
Алғыш сöс найнегимге……..…… 111
Маң-сайа сурапчам позумны……112
Шор чонға шедик темнер келди…….……113
Тетенсуғ аалда……..……..114
Қайран меең элимай…….……115
Қайран меең тилим!.....116
Күн сайа…….……117
Ӱргӱниш……118
Иженииш……119
Алтын күн…….....120
Ундутпанчам……..……121
Эркемаим,……122
Меең чылтызым……123
Көңнӱ чоқ чӱрегимде……124
Меең чӱрегим……..……...125
Қайран ичениң сöстери……126
Менең шыққан чақшы сöс……126
Мустағ тегейинде…….....127
Чадығды мен кööленчам……..……127

Любовь Чульжанова

Шориям меең чӱрегимде
Шория в моем сердце

Сборник стихотворений
на шорском и русском языках

Под редакцией автора
Фото Любови Чульжановой
Дизайн, верстка Ольги Тенешевой (Башевой)

